

فتاشی دیواری‌های سرینه حمام بودی قلی بیگ مشهد

نویسندگان:

اعظم ظفر کامل
دکتر علیرضا طاهری

•

سرسناسه	ظفرکامل، اعظم، ۱۳۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور	نقاشی دیواری های سربینه حمام مهدی قلی بیگ مشهد / نویسنده اعظم ظفرکامل، علیرضا الهامی
مشخصات نشر	مشهد: انتشارات مرنديز، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهري	۲۰۹ص
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۶۸۶-۳
وضعیت فهرست نویسی	فیا :
موضوع	حمام مهدی قلی بیگ (مشهد)
موضوع	حمام‌ها -- ایران -- مشهد
موضوع	Baths -- Iran -- Mashhad
موضوع	معماری اسلامی -- ایران -- طرح و نقشه
موضوع	Islamic architecture -- Iran -- Designs and plans
موضوع	نقاشی دیواری ایرانی -- مشهد
موضوع	Mural painting and decoration, Persian-- Mashhad
شناسه افزوده	طاهری، علیرضا، ۱۳۴۴ -
رده بندی کنگره	۲۸۴۶GT
رده بندی دیویی	۶۴۰۹۵۵۸۲۲/۳۹۱
شماره کتابشناسی ملی	۶۰۳۱۴۸۱

نشر مرندیز

نقاشی دیواری‌های سرب‌های حمام

مهدی قلی‌بیگ سنه‌ها

نویسنده: : اعظم ظفر کامل

دکتر علیرضا طاهری

طراح جلد: مژده شهریار مقدم

چاپ: معین

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۶-۶۸۶-۳

دفتر نشر: مشهد - خیابان آیکوه ۷ - دانشسرای ۸ - شماره ۹۰

تلفن: ۰۵۱-۳۷۲۷۴۷۶۵ | دورنگار: ۰۵۱-۳۷۲۵۱۳۰۲ | www.marandiz.com

تمام حقوق چاپ و نشر این اثر طبق قرار داد محفوظ است و هر گونه چاپ و تکرار از محتوای این کتاب بدون اجازه کتبی ممنوع است.
متخلنان به موجب قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان تحت پیگرد قانونی قرار میگیرند.

قیمت: ۴۷,۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۱	مقدمه.....
---	------------

فصل اول - قاجار

۵	۱-۱- تاریخ سیاسی و اجتماعی قاجار.....
۹	۱-۲- اوضاع فرهنگی دوره قاجار.....
۱۲	۱-۳- ایران دوره قاجار در میان سفرنامه ها.....
۱۵	۱-۴- هنر در دور قاجار.....
۱۵	۱-۴-۱ نقاشی.....
۱۸	۱-۴-۲ دیوارنگاری.....
۲۲	۱-۴-۳ نقاشی قهوه خانه ای.....
۲۷	۱-۴-۴ نقاشی پشت شیشه.....
۲۸	۱-۵- ادبیات.....
۳۱	۱-۶- مدرنیته و قاجار.....

فصل دوم - حمام و گرمابه

۳۵	۲-۱- حمام و گرمابه.....
۳۶	۲-۲- تاریخچه حمام.....
۴۰	۲-۳- معماری حمام.....
۴۴	۲-۴- تزئینات و آرایه های حمام.....
۴۹	۲-۴-۱ انواع تزئینات حمام ها.....
۴۹	۲-۴-۲ نقاشی دیواری حمام ها.....
۵۳	۲-۵- حمام در میان نگاره ها.....
۵۴	۲-۵-۱ نگاره داستان هارون الرشید و حلاق.....
۵۴	۲-۵-۲ نگاره صوفی در حمام.....
۵۶	۲-۵-۳ نگاره رسیدن صله سلطان محمود به فردوسی.....

فصل سوم- حمام مهدی قلی بیگ مشهد

۵۹	۱-۳-۱- مشهد
۶۳	۳-۱-۱- اوضاع سیاسی مشهد در دوره صفویه
۶۶	۳-۱-۲- شرایط اجتماعی مشهد در دوره صفویه
۶۸	۳-۱-۳- اوضاع سیاسی مشهد در دوره قاجار
۷۱	۳-۱-۴- اوضاع اجتماعی مشهد در دوره قاجار
۷۲	۳-۲- مهدی قلی بیگ
۷۵	۳-۳- حمام مهدی قلی بیگ
۷۹	۳-۱-۱- موقعیت حمام مهدی قلی بیگ
۸۲	۳-۳-۲- تزئینات حمام
۸۴	۳-۴- برخی از حمام‌های دوره ی قاجار

فصل چهارم- دیوارنگاره های سربینه حمام مهدی قلی بیگ

۹۱	۴-۱- موضوعات اساطیری و افسانه ای
۹۱	۴-۱-۱- دیوارنگاره داستان عوج بن غنم
۹۷	۴-۱-۲- دیوارنگاره جن
۱۰۱	۴-۱-۳- شخصیت هایی با کلاه های سیاهی
۱۰۶	۴-۲- موضوعات شاهنامه ای و پهلوانی
۱۰۶	۴-۱-۲- داستان گیسایان(بانو گشسب)
۱۰۹	۴-۲-۲- دیوارنگاره فرامرز پسر رستم
۱۱۱	۴-۲-۳- دیوارنگاره داستان شیرویه با سرهنگ
۱۲۵	۴-۳- دیوارنگاره ها با موضوعاتی برگرفته از ادبیات عامه
۱۲۶	۴-۳-۱- دیوارنگاره داستان نوش آفرین گوهر تاج
۱۳۰	۴-۴- دیوارنگاره ها با موضوعاتی از خیمه نظامی
۱۳۱	۴-۱-۴- دیوارنگاره داستان بهرام گور و کنیزک
۱۳۵	۴-۴-۲- دیوارنگاره شیرین و فرهاد

۱۳۸.....	۳-۴-۴- دیوارنگاره لیلی و مجنون.....
۱۴۱.....	۵-۴- دیوارنگاره های دور پایه ستون ها و زیر گنبد اصلی.....
۱۴۲.....	۱-۵-۴- دیوارنگاره های پایه گنبد مرکزی.....
۱۴۴.....	۱-۱-۵-۴- نقوش صور فلکی.....
۱۴۷.....	۲-۵-۴- دیوارنگاره های زیر گنبد مرکزی.....
۱۴۸.....	۶-۴- پوشاک و البسه در دیوارنگاره های سر بینه حمام.....
۱۵۱.....	۱-۶-۴- ویژگی های لباس در دوره های مختلف قاجار.....
	فصل پنجم- عامل تاثیرگذار در شکل گیری نقوش سر بینه حمام مهدی قلی بیگ
۱۶۷.....	۱-۵- سقانیارها و انواع متبرکه در دوره قاجار.....
۱۶۷.....	۱-۱-۵- سقانیارها.....
۱۷۵.....	۲-۵- دیوارنگاری های قاع و برکه شمال ایران در دوره قاجار.....
۱۸۰.....	۳-۵- اسطوره.....
۱۸۱.....	۴-۵- قصه ها و داستان های عامیانه و افسانه ها.....
۱۸۴.....	۵-۵- چاپ سنگی.....
۱۹۱.....	۶-۵- ادبیات کهن.....
۱۹۷.....	فهرست منابع.....

مشهد به عنوان شهر مهم زیارتی در طی دوران مختلف تاریخی، حمام‌های فراوان و مهمی برای شستشو و طهارت زائرین و مسافرین داشته که با گذشت زمان اغلب آنان از بین رفته است. حمام مهدی‌قلی‌بیگ یکی از قدیمی‌ترین حمام‌های مشهد بوده است که در فاصله چند ده متری از حرم مطهر و در امتداد بازار بزرگ و در مجاورت با مقبره امیر ملک‌شاه تیموری قرار گرفته است. این حمام در روزگار صفویه و به سال ۱۰۲۷ هجری قمری توسط واقف بزرگ، مهدی‌قلی‌بیگ جانی‌قربانی که امیر آخور شاه‌عباسی بوده، احداث شده و تا چندین دهه قبل مورد استفاده بوده است. این بنا پس از اجرای طرح بازسازی و توسعه حریم حرم رضوی در دستور کار شهرداری قرار گرفت که با مساعدت و همکاری تنی چند از متوالیان وقت، از دستور کار تخریب خارج و پس از مراحل مرمت و بازسازی، تبدیل به موزه مردم‌شناسی شد.

مرمت‌گران به هنگام احیا، بازسازی و مرمت سربینه حمام به آثار و لایه‌هایی که در زیر آخرین لایه با گچ پنهان بوده برخورد می‌کنند. در هریک از این لایه با نقاشی‌هایی تصویر شده است که همین امر ارزش نگهداری بنا را چندین برابر می‌کند. تعداد لایه‌های سربینه، بیست‌وهشت عدد است که از این تعداد، سیزده لایه آن دارای نقاشی‌هایی از دوره صفوی و آخرین لایه به دوره قاجار تعلق دارد. برخی از لایه‌های قدیمی‌تر که به دوره صفوی بازمی‌گردد، شامل تصاویری از مردان و زنان با پوشش فرنگی است و بقیه نقوش، روایت‌کننده داستان‌های گوناگون بوده و شامل موضوعات افسانه‌ای و اسطوره‌ای،

شاهنامه‌ای، ادبیات کهن و عامه (فولکلور) است. برخی از این نقوش نیز مرجع خاصی ندارند.

این نقوش و داستان‌های آن، روایت‌کننده فرهنگ اجتماع و آداب و سنن حاکم بر جامعه دوران قاجار بوده و ریشه در باورها و اعتقادات آنان دارد. موضوعات اغلب برگرفته از ادبیات، داستان‌های عامیانه و مردمی، داستان‌های قهوه‌خانه‌ای و رایج جامعه بوده و الگوی نقاشی جهت تازدهای سربینه حمام، نقوش کتاب‌های چاپ سنگی بوده است. چاپ سنگی در دوران قاجار با ورود مجدد به ایران وارد شد و با گسترش چاپخانه‌ها در شهرهای مهم، محصولات آن نیز در دسترس عموم قرار گرفت. حمام مهدی‌قلی‌بیگ شاخصه هویت فرهنگی-اجتماعی مشهد در روزگار گذشته بوده و نشان از فرهنگ و سنت بومی مردمان خراسان است.